

IEVADESEJA

PAR EDGARU DUNSDORFU

Edgars Dunsdorfs – tautsaimnieks pēc izglītības un vēsturnieks pēc aicinājuma. Kā tik šis latviešu zinātnieks nav saukts – izcilākais, ražīgākais, “deviņvīruspēks”, “arhīvu detektīvs”, gara fenomens utt. Un patiešām, kuru cilvēku dzīves vai darbības jomu mēs arī neņemtu, šis vīrs izskatās apbrīnojami. Nodzīvot 98 gadus, sarakstīt 59 grāmatas, prast 12 valodas šķiet pietiekami intriģējoši, lai kaut mazliet ielūkotos Edgara Dunsdorfa mūžā un viņa neparastajā veikumā. Nākamā zinātnieka dzīves gaitas aizsākas 1904. gadā Saldū melderā un privātskolotājas modistes ģimenē. Aiziet Dunsdorfs no šīs pasaules jau kā zinātnes korifejs 2002. gada Pūpolu svētdienā Melburnā. Līdz 1944. gadam Edgars Dunsdorfs dzīvo Latvijā, pēc tam kā daudziem latviešu intelektuāļiem seko trimda – vispirms Vācijā, bet no 1948. gada Austrālijā.

Iespaidīgi un trīsdesmitajos gados arī neparasti strauji veidojas viņa akadēmiskā karjera. 1933. gadā ar tautsaimniecības maģistra grādu beidzis Latvijas Universitātes Tautsaimniecības un tiesību zinātņu fakultāti, Dunsdorfs 1934. gadā kļūst par Tautsaimniecības nodaļas lektoru. Drīz vien jaunais universitātes mācību spēks ir privātdocents, docents, bet jau 1939. gadā – ārkārtas profesors. 1943. gadā viņu ievēlē par Latvijas Universitātes (toreiz Rīgas universitāte) profesoru saimniecības vēsturē. Profesora gaitas turpinās arī Vācijā, Baltijas Universitātē Pinnebergā no 1946. līdz 1948. gadam un pēc tam Austrālijā. Melburnas Universitātē 22 gadu laikā latviešu zinātnieks ir docents, vecākais docents, ārkārtas profesors, profesors, 1970. gadā aiziedams no universitātes kā emeritētais profesors. Edgars Dunsdorfs lasa lekcijas galvenokārt saimniecības vēsturē plašā areālā – vispārējā, Eiropas, Latvijas, Austrālijas, Krievijas un Padomju Savienības saimniecības vēsturē. Baltijas Universitātē tiek pasniegts kurss arī statistikas teorijā, bet Melburnas Universitātē vēstures metodoloģijā. Kā viesprofesoru piecdesmitajos un sešdesmitajos gados Dunsdorfu

ie pazīst arī ASV un Zviedrijā (Kalifornijas Universitāte Bērklījā, Stokholmas un Upsalas universitātes).

Visās trīs universitātēs izpaužas ne tikai lielā zinātnieka pedagoga dotības. Universitātes novērtē arī viņa akadēmiskā darba organizatora spējas. Latvijas Universitātē Edgars Dunsdorfs 1943.–1944. gadā ir Tautsaimniecības fakultātes dekāns, Baltijas Universitātē latviešu studentu rektors, Melburnas Universitātē Saimniecības vēstures dekāna vietas izpildītājs un vēlāk dekāns.

Tomēr pati galvenā un nozīmīgākā dižā zinātnieka darbības joma ir un paliek pētniecības darbs, publikāciju darbs, kas bez jau minētajām vairāk nekā pussimta grāmatām atspoguļots arī pāri par 600 publikācijās gan rakstu krājumos, gan žurnālos.

Laikā no 1933. līdz 1943. gadam darbojoties Latvijas Universitātē, kā rāda biobibliogrāfija, Edgara Dunsdorfa kontā ir 9 grāmatas un 97 raksti. Latviešu vēsturnieku saimē tautsaimnieks Dunsdorfs iebrāžas trīsdesmito gadu vidū kā meteors, jau par savu pirmo grāmatu “Uksenšernas Vidzemes muižu saimniecības grāmatas 1624–1654” saņemdam Kultūras fonda prēmiju. Dažos gados viņš kļūst par “Latvijas Vēstures Institūta Žurnāla” ražīgāko autoru, tiek ievēlēts par šī institūta biedru. Visas līdz 1943. gadam izdotās Edgara Dunsdorfa grāmatas ir veltītas Vidzemes vēsturei 17. gadsimtā un ir grandioza, autora apstrādāta un komentēta, 2443 lappusēs ietverta, Zviedrijas arhīvos atrasto Latvijas vēstures avotu publikācija. Gan šajos, gan arī citos tā laika pētījumos izpaužas visas tās kvalitātes, kas pavada lielo pētnieku visu mūžu.

Viņš strādā ne tikai kvalitatīvi, zinātniski pamatoti, bet arī regulāri, produktīvi un ātri. Viņš ir viens no kritiskākajiem latviešu vēsturniekiem, allaž apšaubot šķietamas aksiomas un iesīkstējušas dogmas. Lielisks ir Edgara Dunsdorfa darbs ar avotiem. Viņš patiešām attaisno “arhīvu detektīva” nosaukumu jaunu avotu meklēšanā, vienlaikus būdams apskaužami neatlaidīgs un ražīgs neskaitāmu jaunu avotu iekļaušanā savos pētījumos un to edīcijā atsevišķos krājumos. Tautsaimniecības studijās apgūtās statistiskās un matemātiskās analīzes metodes ļauj Dunsdorfam tās ļoti veiksmīgi izmantot arī vēstures avotu analīzē, padarot pētījumus eksakti precīzus, zinātniski pārlicinošus.

Gan tematiskā, gan telpiskā un hronoloģiskā griezumā Edgars Dunsdorfs spoži demonstrē savas universālās, daudzpusīgās intereses un spējas. Vairāk nekā 40 rakstu par tautsaimniecību un saimniecības vēsturi Latviešu konversācijas vārdnīcā, publikācijas par Kurzemes hercogistes, Rīgas un citu Latvijas pilsētu vēsturi. Daudzās publikācijās skaidri redzama Dunsdorfam raksturīgā tendence un pieeja – skatīt vienu vai otru, lielāku vai sīkāku Latvijas vēstures jautājumu tā attīstībā cauri vairākiem gadsimtiem. Viņa zinātniskās intereses un pētījumu loks ietver laiku no 16. līdz pat 20. gadsimtam. Jāatzīmē, ka divas Krišjāņa Barona prēmijas tiek saņemtas tieši par Latvijas jaunākās saimniecības un sociālās vēstures pētījumiem: 1939. gadā par rakstu “Pētījums par Latvijas ražām 1840.–1936. g.” un 1940. gadā par rakstu “Dažas Latvijas 19. gs. otrās puses iedzīvotāju skaita attīstības problēmas”.

Nacistiskās okupācijas laikā saprotamu iemeslu dēļ ievērojami samazinoties zinātnisko publikāciju skaitam, Edgars Dunsdorfs apliecina sevi kā spējīgu zinātnes organizatoru. 1943.–1944. gadā viņa redakcijā iznāk Tautsaimniecības vārdnīca, no 1942. līdz 1944. gadam žurnāls “Latvju Tautsaimnieks”. Līdztekus redaktora pienākumiem Dunsdorfs ir arī Latvijas Saimniecības pētišanas institūta vicedirektors.

Edgara Dunsdorfa pārsteidzoši aktīvā un daudzpusīgā personība nebūt neieslēdzas tikai zinātnes zilonkaula tornī. Viņš jau kopš divdesmitajiem gadiem ir aktīvs skauts, skautisma propagandētājs un teorētiķis. Savas publicista un redaktora mākas nākamais zinātnieks veido skautu žurnālā “Ugunskurs”, kura redkolēģijas loceklis un redaktors viņš ir no 1928. līdz 1936. gadam. Jau kopš 1926. gada “Ugunskurā” regulāri parādās publikācijas ar parakstu E. D. vai Edgars Skauts. Līdz 1940. gadam žurnālā iespiestas 137 šādas publikācijas.

Nav iespējams īsā rakstā pat nosaukt Edgara Dunsdorfa titāniskās darbības visus virzienus 20. gadsimta vidū un otrajā pusē, nemaz nerunājot par to tuvāku raksturojumu. Tādēļ šeit vienīgi akcentēti daži būtiskākie momenti dižā vēsturnieka devumā.

Latvijas vēsture ļoti plašā tematiskā un hronoloģiskā tvērumā ir Dunsdorfa zinātnisko interešu kodols. Šķiet, ka visnozīmīgā-

kais te ir darbs pie daudzsējumu Latvijas vēstures projekta, kas ilgst no sešdesmito gadu sākuma līdz deviņdesmitajiem gadiem. Dunsdorfs ir šī projekta iniciators, izveidotājs, rediģējot arī piecas no iznākušajām 11 grāmatām un pats sarakstot trīs grāmatas. Šie trīs sējumi iznāk 1962., 1964., 1973. gadā un veltīti Latvijas vēsturei attiecīgi 17., 16. un 18. gadsimtā. Ar šo vien pārņem pietiktu, lai ieskaitītu autoru Latvijas vēstures korifeju saimē. Taču, lai arī nozīmīga, tā ir tikai neliela daļa no Edgara Dunsdorfa spožās benefices.

Piecdesmitajos un sešdesmitajos gados Dunsdorfs vēlreiz sevi apliecina kā prasmīgs vēstures popularizētājs, sarakstot virkni plašākai publikai, īpaši jaunatnei domātu grāmatu. Avotos fundētas, bet saistošā izklāstā iznāk grāmatas “Senie stāsti”, “Saktu stāsti”, “Deviņvīru spēks”, “Zīle”. Šo darbības virzienu 1980. gadā noslēdz “Latvijas vēsture. Skolām un pašmācībai”.

Turpinot jau trīsdesmitajos gados aizsākto nozīmīgu Latvijas vēstures avotu publikāciju, Edgars Dunsdorfs astoņdesmitajos un deviņdesmitajos gados trīs grāmatās publicē Kurzemes, Vidzemes un Latgales vēsturiskās kartes ar plašiem komentāriem, interpretāciju un laikmeta iezīmējumu. Tas ir izcils, vienreizējs veikums Latvijas vēsturiskajā kartogrāfijā. Arī šai jomā lielo zinātnieku neatstāj popularizētāja dzirksts, un 1968. gadā tiek laists klajā trīs izdevumus piedzīvojušais “Latvijas vēstures atlants skolām un pašmācībai”. Dunsdorfu interesē burtiski viss Latvijas vēsturē. Vēl ir grāmatas par muižām, par latviešu karavīriem gadsimtu gaitā un vēl un vēl... Sevišķi iezīmīgas šo citu darbu vidū ir divas kritiski zinātniski veidotas, savā ziņā novatoriskas biogrāfiskas ievirzes grāmatas – 1979. gadā iznākusī “Pirmās latviešu bībeles vēsture” un 1992. gadā izdotā “Kārļa Ulmaņa dzīve: Ceļinieks. Politikis. Diktators. Mocekļis”. Gan bībeles tulkotājs Ernsts Gliks, gan Kārlis Ulmanis rādīti plašā laikmeta kontekstā, un abas grāmatas, savulaik gūstot plašu atbalsi, savu nozīmību nav zaudējušas arī šodien.

Tāpat kā kādreiz Latvijā, arī dažus gadus Vācijā un vairāk nekā piecdesmit gadus Austrālijā Dunsdorfs nedzīvo tikai zinātnei vien, bet aktīvi iesaistās sabiedriskajās norisēs. Kad Austrālijas

valdība atzīst Latvijas iekļaušanu Padomju Savienībā, viņš protestējot uzraksta grāmatu divos sējumos “The Baltic Dilemma”, kurai ir nenoliedzams iespaids uz vēlāko neatzīšanas politikas atjaunošanu. Austrālijā Edgars Dunsdorfs ir Melburnas Latviešu biedrības priekšnieks, Kārļa Zariņa fonda valdes priekšsēdis. Joprojām viņš ir skauts, atbildīgs skautu darbinieks, kas atrod laiku un prieku papildus vēl Latvijā iztulkotajām 11 grāmatām par skautismu iztulkot vēl dažas un publicēt 22 rakstus par skautismu.

Latviešu trimdas jautājumu apskatam sākotnēji diezgan pieticīgi iecerētais ikgadējais rakstu krājums “Archīvs” vairāk nekā 30 gadu garumā (1960–1993) izvērsās par vēl vienu milža darbu. Rediģējot un organizējot krājuma izdošanu, piesaistot autorus no visām latviešu trimdas zemēm, pats publicējot krājumā ap 100 rakstu par visdažādākajām trimdas problēmām, Dunsdorfs, kā pats uzskata, padara sava mūža labāko darbu. 31 sējumā ir dokumentēta, vērtēta trimdas vēsture, tās sasniegumi un problēmas visās dzīves jomās, šie sējumi ir latviskuma hronika un tā apoloģija.

No 20. gadsimta astoņdesmito gadu beigām – deviņdesmito gadu sākuma Edgara Dunsdorfa vārds, darbi un nozīmība sāk atgriezties Latvijā. Viņam ir lemts piedzīvot Latvijas neatkarības atjaunošanu un kaut novēlotu atzinību. Deviņdesmitajos gados Latvijas Zinātņu akadēmija ievēlēja viņu par goda locekli un piešķir viņam lielo akadēmijas medaļu, Latvijas Universitātē Dunsdorfs kļūst par goda doktoru, bet Latvijas valsts sirmo zinātnieku apbalvo ar Triju Zvaigžņu ordeņa IV šķiru.

1995. gadā iznāk Edgara Dunsdorfa pēdējais lieldarbs “Grāmata par Saldu”. Šai grāmatā autors daudz stāsta par savu dzīvi un darbu un sniedz perfektu, atdarināšanas cienīgu Saldus novada vēsturi plašā Latvijas vēstures ainā. “Grāmata par Saldu” arī apliecina, ka garā mūža novakarē izcilais vēsturnieks nav zaudējis nekā no savām zinātnieka un cilvēciskajām kvalitātēm.

Vēl pēc septiņiem gadiem Edgars Dunsdorfs aiziet no šīs pasaules, lai drīz atgrieztos tās zemes kapsētā, kuru viņš mīlēja un kuras vēsturei bija veltīts viņa neparastais mūžs. (2002. gadā viņa pelni tiek apbedīti Rīgas Raiņa kapos.)

Rakstot par dižo kurzemnieku, šī raksta autoru vispirms vajā kauna un mazvērtības sajūta – par nepiedodamu kūtrumu, neorganizētību savā dzīvē un darbā, par to, ka tik maz ir padarīts. Reizē rodas pārliecība par akūtu nepieciešamību tuvāk iepazīt Edgara Dunsdorfa neaptveramo mantojumu, viņa zinātnieka radošo laboratoriju. Un, protams, manī rodas arī lepnums par to, ka vēsturnieku cunftē, kurai es piederu, ir bijis tāds lielmeistars. Lepnums par to, cik plašas, pat neaptveramas, ir cilvēka spēju robežas. Kad dzirdu vai lasu – Edgars Dunsdorfs, tad pārņem nopietna bijība, pietāte liela gara un pārcilvēcīga darba priekšā. Vienlaikus šķiet, ka Dunsdorfā vienmēr ir bijis arī Edgars Skauts – drosmīgs, kārtīgs, uzņēmīgs latviešu zēns, īsts velna pulveris, kurš ar pamatīgu skauta ķērienu ir veidojis sevi, savu dzīvi un darbu. Domāju, tieši Edgars Skauts ir panācis, ka viņa darbs tam ir kļuvis ne tikai par dzīves saturu, bet arī par dzīves laimi un lielisku dēku mūža garumā. Un galu galā vai tas nav augstākais, ko vēsturnieks var sasniegt un vēlēties? Kā lai te neatceras angļu gudriņieka Oskara Vailda kādreiz teiktos vārdus: “Vēsturi taisīt var katrs, bet vēsturi rakstīt – tikai liels cilvēks.”

Ilgvars Butulis